

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ВАРТОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЯК СПЕЦИФІЧНОГО ТОВАРУ

М. В. Корягін, кандидат економічних наук

У сучасних умовах підприємство як окремих об'єкт власності може бути джерелом доходу і об'єктом ринкової угоди, тобто є специфічним товаром. Такий товар може бути проданий, переданий у заставу, застрахований, внесений до складу заповіту тощо. Підприємство стає об'єктом угоди, товаром зі всіма належними йому властивостями, як і будь-який товар. Отже, можна стверджувати, що підприємство як власність або як капітал набуло всіх властивостей товару.

Відомо, що бухгалтерський облік передбачає суцільне відображення усіх господарських операцій. Відповідно, можливі операції із таким специфічним товаром як підприємство за його вартістю також слід відображати в системі бухгалтерського обліку. Проте підприємство як товар має специфічні характеристики корисності й вартості. Перш за все, як будь-який товар, підприємство повинне бути корисним для покупця, мати споживчу вартість. Як і в будь-якого іншого товару, корисність підприємства реалізується через використання або споживання. Основа корисності підприємства як товару – здатність приносити дохід власнику через задоволення вимог осіб, зацікавлених у його функціонуванні. Вона виявляється лише через процес використання. Тому операції з підприємством як зі специфічним товаром, що відображаються в системі обліку, також слід оцінювати та відображати, враховуючи цю специфіку.

Питанням удосконалення системи бухгалтерського обліку з метою управління вартістю підприємства приділяли увагу такі вітчизняні дослідники, як: М. І. Бондар, І. І. Бродська, С. Ф. Голов, Л. А. Костирко, О. А. Лаговська, В. М. Костюченко, О. А. Са-рапіна, М. Г. Чумаченко, І. Й. Яремко та ін.

Мета дослідження полягає в проведенні аналізу особливостей обліку вартості підприємства як специфічного товару.

Основними специфічними властивостями підприємства як товару, що впливають на відображення його вартості в системі бухгалтерського обліку, є:

- ініціативна поведінка керівництва підприємства;
- зовнішнього середовища, що стосується підприємства, вартість якого визначається;
- результати функціонування підприємства, що утворюються під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників. У цій дихотомії зовнішні (ринкові) чинники мають превалюючу роль, що має бути обов'язково враховано при розробці облікового забезпечення системи управління вартістю підприємства, зокрема, при обранні методу оцінки вартості підприємства.

Отже, в бухгалтерському обліку ринкова вартість підприємства є зовнішньою відносно системи обліку категорією, що співвідноситься із балансовою вартістю, яка формується на основі бухгалтерських даних. Для відображення цієї різниці в чинній системі обліку призначений рахунок 19 «Гудвіл», де відображається як позитивна різниця, що утворюється при придбанні – «гудвіл при придбанні, так і негативна – «Негативний гудвіл».

Враховуючи існування відмінностей між цими двома видами вартостей, можна визначити ступінь відхилення між ними, який відобразатиме рівень неадекватності чинної системи бухгалтерського обліку потребам користувачів облікової інформації стосовно вартості підприємства:

$$ВП = БВ \cdot РНСБО, \quad (1)$$

де ВП – вартість підприємства;

БВ – балансова вартість;
 РНСБО – рівень неадекватності чинної системи бухгалтерського обліку;
 РНСБО – це перевідний коефіцієнт, який дозволяє зіставити ринкову та балансову вартість підприємства, який має значне прикладне значення.

Розрахувавши значення цього показника на конкретному підприємстві способом ділення його ринкову вартість на балансову, можна визначити, наскільки система бухгалтерського обліку підприємства та обраний унаслідок

використання механізму облікової політики підприємства набір варіантів ведення обліку відповідають поглядам аналітиків ринку капіталу. Цей показник розкриває існуючі диспропорції між поглядом на результати діяльності підприємства на основі прийнятої на підприємстві облікової методології та на основі аналізу очікувань ринку.

Проведемо розрахунок РНСБО на прикладі підприємств, інформація про ринкову вартість акцій яких оприлюднена на Українській фондовій біржі у 2011 р. (табл. 1).

Таблиця 1

Перелік реалізованих на Українській фондовій біржі та її філіях державних пакетів акцій ВАТ протягом 2011 р. [1]

№ з/п	Дата торгів	Назва ВАТ	Відсоток статутного фонду	Кількість акцій, шт.	Сума продажу, грн	Торговельний майданчик
1	22.02.2011	Сільськогосподарське ВАТ «Племзавод Тімірязєво»	3,44	412372	61855,80	Кримська філія УФБ
2	17.05.2011	ВАТ «Хоростківський комбінат хлібопродуктів»	55,00	11769617	823873,19	Івано-Франківська філія УФБ
3	17.05.2011	ВАТ «Оранський крохмальний завод»	1,05	40928	14594,93	УФБ (м. Київ)
4	15.11.2011	ПАТ «ЕКВАТОР»	99,8	23139188	1619743,16	Івано-Франківська філія УФБ

У табл. 1 наведено ринкову вартість державних пакетів акцій підприємств, що продавалися на різноманітних торговельних майданчиках Української фондової біржі та відсотків пакета акцій, що продавався, у статутному фонді підприємств. Вищенаведені дані дозволяють розрахувати загальну ринкову вартість таких підприємств.

Для встановлення балансової вартості підприємств, інформація про ринкову вартість

акцій яких оприлюднювалася на Українській фондовій біржі у 2011 р. використано офіційну інформацію Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [2].

Використовуючи дані про балансову та ринкову вартість підприємств, інформація про ринкову вартість акцій яких оприлюднювалася на Українській фондовій біржі у 2011 р., для них проведено розрахунок показника РНСБО (табл. 2).

Таблиця 2

Розрахунок показника РНСБО для підприємств, інформація про ринкову вартість акцій яких оприлюднювалася на Українській фондовій біржі у 2011 р.

№ з/п	Назва ВАТ	Ринкова вартість підприємства, грн	Балансова вартість підприємства, грн	Показник РНСБО
1	Сільськогосподарське ВАТ «Племзавод Тімірязєво»	1798133,721	1275100	1,41
2	ВАТ «Хоростківський комбінат хлібопродуктів»	1497951,255	781000	1,91
3	ВАТ «Оранський крохмальний завод»	1389993,333	1396000	0,99
4	ПАТ «Екватор»	1622989,138	5732000	0,28

Результати розрахунку показника РНСБО (табл. 2) свідчать, що лише на ВАТ «Оранський крохмальний завод» система обліку забезпечує надання інформації, яка відповідає ринковій вартості підприємства. На ВАТ «Племзавод Тімірязєво» та ВАТ «Хоростківський комбінат хлібопродуктів» одержано значення показника РНСБО більше одиниці – 1,41 та 1,91, що показує рівень відсталості інформації системи обліку щодо надання інформації про вартість підприємств відносно ринкової вартості. Ре-

зультати розрахунків показника РНСБО для ПАТ «Екватор» показують, що інформація, яка надається системою обліку про вартість ПАТ «Екватор», є завищеною, та перевищує його ринкову вартість більше ніж утричі.

Використовуючи аналогічний підхід для визначення показника РНСБО, розраховано його значення для підприємств, які входять до складу індексного кошику індексу фондової біржі ПФТС (табл. 3).

Таблиця 3

Розрахунок показника РНСБО для підприємств, що входять до складу індексного кошику індексу фондової біржі ПФТС

Назва емітента	Кількість цінних паперів в обігу, шт.	Середньозважена вартість на 05.01.2011 р.	Розрахована ринкова вартість 05.01.2011 р., грн	Балансова вартість на кінець 2010 р., грн	Показник РНСБО
Алчевський металургійний комбінат (ALMK)	25775254803	0,23	6000479318	921206000	6,51
Авдіївський коксохімічний завод (AVDK)	195062500	15,01	2927771088	6269662000	0,47
Азовсталь (AZST)	4204000000	2,99	12578788400	16766326000	0,75
Райффайзен Банк Аваль (BAVL)	30027749080	0,40	12032119056	6441276000	1,87
Центренерго (CEEN)	369407108	15,01	5548125355	1826546000	3,04
Дніпроенерго (DNEN)	5967432	1320	7877010240	2220910000	3,55
Донбасенерго	23644301	67,41	1593921441	712504000	2,24
Єнакіївський металургійний завод (ENMZ)	10550688	188,29	1986587988	397987000	4,99
Крюківський вагонобудівний завод (KVBZ)	114679552	36,49	4185207314	1570626000	2,66
Мотор Січ (MSICH)	2077990	2972,48	6176780183	3806802000	1,62
Маріупольський завод важкого машинобудування (MZVM)	335387464	10,82	3630334527	-92972000	-39,05
ІНТЕРПАЙП Нижньодніпровський трубопрокатний завод (NITR)	400000000	8,17	3266640000	3132946000	1,04
Полтавський ГЗК (PGOK)	191000000	43,17	8246425000	4250035000	1,94
Концерн Стирол (STIR)	27125280	78,67	2134024441	1633351000	1,31
Стахановський вагонобудівний завод	226389510	9,38	2124891941	649354000	3,27
Укрнафта (UNAF)	54228550	594,18	32221519839	8224689000	3,92
Укрсоцбанк (USCB)	12694986050	0,56	7134582160	6570187000	1,09
Укртелеком (UTEL)	18726248000	0,55	10291945901	6668403000	1,54
Ясинівський коксо-хімічний завод (YASK)	273598680	4,52	1236638674	953536000	1,30
Західенерго (ZAEN)	12790541	453,88	5805370749	515658000	11,26

Проведений розрахунок показника РНСБО для вищенаведених підприємств (табл. 3) був здійснений на основі розрахунку ринкової

вартості підприємств (на основі використання даних про індексний кошик індексу ПФТС станом на 17:00 05.01.2011 р. [5]), а також на

основі використання їх балансової вартості (що була розрахована на основі даних річної фінансової звітності за 2010 р., розміщеної в базі даних Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [3]).

Одержані значення показника РНСБО у деяких випадках відображають значні відхилення між ринковою та балансовою вартістю підприємства. Зокрема, середнє значення показника РНСБО для вищенаведених підприємств становить 2,86.

У ході проведеного аналізу також було одержано нетипові результати, зокрема, значення показника РНСБО для «Маріупольського заводу важкого машинобудування» становить $-39,05$, що обґрунтовується від'ємним значенням його власного капіталу, і було викликано понесеними збитками за 2010 р. на суму 274,759 млн грн. Для «Західенерго» значення показника РНСБО становить 11,26, що в 4 рази більше ніж середнє значення, й також обґрунтовується тим, що у 2010 р. цим підприємством були понесені збитки на суму 1089,858 тис. грн.

Тож значне відхилення показника РНСБО спостерігається у «Алчевського металургійного комбінату», що становить 6,51. Однак, визначивши ринкову вартість цього підприємства на 16.03.2012 р. та розрахувавши значення показника РНСБО, було одержано значення 2,62, що є наближеним до середнього значення показника РНСБО. Отже, ринкова вартість цього підприємства на початок 2011 р. піддавалась впливу певних кон'юнктурних факторів, дія яких на сьогодні не відчувається такою мірою.

Враховуючи вищенаведений аналіз показника РНСБО, значення якого має незначне відхилення від середнього значення (табл. 3), а у випадках наявності значних відхилень існують конкретні суб'єктивні причини їх виникнення, можна підтвердити висунуту вище гіпотезу щодо можливості використання як «вартості х», на основі якої здійснюватиметься управління вартістю, модифікованої балансової вартості підприємства.

Якщо розглядати загальні потенційні можливості системи бухгалтерського обліку щодо повного визначення вартості підприємства (щоб показник РНСБО дорівнював 1), то, на

нашу думку, це завдання недосяжне. Це пояснюється як зовсім іншою цільовою орієнтацією системи бухгалтерського обліку, яка використовувалась при розробці даної системи, починаючи від Луки Пачолі, так і економічною сутністю показника «ринкова вартість». Виходячи із останньої, бухгалтерський облік не може повною мірою достовірно визначати ринкову вартість через такі причини:

Неможливість врахування всіх ринкових очікувань (прогнозних оцінок) сторін-учасників, які зацікавлені у визначенні такої вартості. В основі бухгалтерського обліку покладено поняття факту господарського життя – дій або подій, що відбулись у минулій господарській діяльності підприємства. Отже, до складу конвенційного предмета бухгалтерського обліку планові або прогнозні факти не включаються. А на сьогодні загальноприйнятим серед дослідників є підхід, за яким управління вартістю є розривом між поточною і майбутньою вартістю підприємства, яка на сьогодні не відображається в системі бухгалтерського обліку.

Існування підприємства як окремої організаційної структури, що знаходиться в пошуках загальної мети, з одного боку, свідчить про наявність емерджентних властивостей, не характерних жодній із підсистем підприємства, а з іншого – свідчить про існування синергетичного ефекту від об'єднання ресурсів, які підприємство має в своєму розпорядженні. Звідси випливає, що навіть у разі справедливої ринкової оцінки всіх активів підприємства, сумарна вартість даних активів буде нижча за ринкову вартість підприємства загалом. Слід відмітити, що окремі українські дослідники роблять спроби розрахувати синергетичну вартість капіталу підприємства [3, с. 98–100; 5, с. 20–37], однак наявні дослідження базуються на застосуванні непрямого методу оцінки, що передбачає використання ринкової вартості як основи, вже від якої визначається різниця між балансовою вартістю. Тому наразі визначити вартість синергетичного ефекту прямим способом через застосування бухгалтерського оціночного інструментарію неможливо.

Використання показника РНСБО у практичній діяльності вітчизняних підприємств дозволяє одержати такі переваги:

Включення показника РНСБО в систему показників, що використовуються для аналізу результатів управління підприємством, дозволяє створити передумови для визначення шляхів і необхідності вдосконалення системи управління вартістю на підприємстві (зміна облікової політики підприємства, зміна балансової політики підприємства, зміна оціночної політики підприємства, зміна політики капіталізації активів підприємства, зміна амортизаційної політики тощо).

Показник РНСБО можна використовувати для проведення компаративного аналізу рівня вартісної орієнтації систем обліку різних підприємств. Результати такого компаративного аналізу можна використовувати зацікавлені користувачі, наприклад, інвестори, стосовно прийняття інвестиційних рішень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналітичний огляд діяльності Української фондової біржі за 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrse.kiev.ua/analytics/>. – Назва з екрана.
2. Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України : веб-сайт державної установи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.smida.gov.ua/db/emite>. – Назва з екрана.
3. Зоріна О. А. Синергетичний підхід до організації обліку та аналізу в інтегрованій системі управління / О. А. Зоріна // Вісник ЖДТУ. – 2011. – № 2 (56). – С. 98–100.
4. Малюга Н. М. Розвиток бухгалтерського обліку в новій економіці: облікова інтерпретація синергетичних ефектів / Малюга Н. М., Легенчук С. Ф. // Вісник ЖДТУ. – 2005. – № 3 (33). – С. 20–37.
5. Рішення Індексного комітету ПФТС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pfts.com/uk/indexes>. – Назва з екрана.